

קדשים היה רוצה הש"ס להתיר". לכן הגמ' לא מקשה כך בכל מקום שנוכרה במשנה תערובת בעלי חיים האוסרת (כגון במשנה בעבודה זרה הנ"ל), אלא רק כאן¹³.

בערוך השולחן (יו"ד סי' קי סעיף נד והלאה) כתב בדעת הרמב"ם להיפך: בעלמא אין ספק שתערובת בעלי חיים אסורה אפילו אם נינידו, "דכיון שחכמים אסרו – אינו מועיל התחכמות לאפקועי מאיסורא, ורק משום הפסד

מערכה קעא. זבחים שנתערבו (ע,ב-עא,ב)

כלל, חמש החטאות המתות אינן נהרגות בידיים, אלא מונעים מהן מים ומזון¹. יש לדון, אפוא, מהו אופן המיתה שעליו מדובר במשנה כאן: האם מדובר על המתה בידיים, כדי לזרו את מותם לבל יכשלו במעילה בהם (וכשנתערבו בשור הנסקל – אפשר שיש לסקול את כולם, כדי שהשור המיועד לסקילה אכן יסקל), או שמדובר על גרימת מוות, על ידי מניעת מזון כאמור²? או שמא אף אין מזרזים את מותם, אלא "ימותו" פירושו שאין מה לעשות בהן ויש להניחן כפי שהן?

תוס' (ד"ה אפילו) מקשים על סתירה בין משנתנו לבין סוגיה בסנהדרין (עט,ב). בגמ' שם מדובר על שור שלא נגמר דינו לסקילה שנתערב בשוורים אחרים שנגמר דינם לסקילה, ולדעת חכמים שם, לפירוש ריש לקיש, כל השוורים פטורים מסקילה (כי אי אפשר לגמור את דינו של שור בלתי מוזהה). ומקשים תוס': כיצד יתכן ששור אחד דיו לפטור את כולם מסקילה, בעוד כאן נאמר שאפילו שור אחד שדינו לסקילה ונתערב בריבוא – ימותו כולם³?

מקושיה זו משתמע שתוס' מבינים ש"ימותו" היינו בסקילה, או בדרך אחרת של הריגה בידיים (וכך מדויקת לשון תוס' בסוף העמוד, שבגמ' בסנהדרין נאמר ש"לא אטרחו בי דינא להורגם", ומשמע שכאן הורגים בידיים⁴), ומכאן הסתירה הברורה למס' סנהדרין; אבל אם היו מפרשים "ימותו" על ידי מניעת מזון – הרי אין כאן סתירה, כי לא נאמר שם שהשוורים מותרים בהנאה, אלא שאין בהם מצות סקילה (צאן קדשים וברכת הזבח עד,א); פנים מאירות כאן). הטעם לדעה זו שהורגים אותם בידיים, כדי

משנתנו עוסקת בדיני הזבחים שנתערבו בעודם בחייהם, ואין אפשרות לזהות בוודאות את הבהמה אותה יש להקריב: האם ניתן להקריב את הבהמות, ואם לא – מה ייעשה בהן?

תמצית ההלכות: א. נתערבו בבהמה האסורה בהנאה (חטאות המתות, שור הנסקל) – ימותו, ואין להם פדיון. ב. נתערבו בבהמה האסורה להקרבה ומותרת בהנאה (כלאים וכדומה) – ירעו עד שיתרחש בהם מום, ואז ייפדו. ג. נתערבו בחולין תמימים, הראויים להקרבה – ימכרו לאנשים הזקוקים לקרבן מסוג זה שנתערב. ד. נתערבו קדשים מאותו סוג זה בזה (כגון עולה בעולה) – כל אחד יקרב לשם בעליו. ה. נתערבו קדשים מסוגים שונים, שיש הבדל באופן זריקת דמם או הקטרתם או אכילתם – ירעו וייפדו; ואם נתערבו בבכור ובמעשר, שאין להם פדיון – ירעו וייפדו ויאכלו כולם במגבלות הקיימות בבכור ומעשר.

נעסוק בכמה פרטים בהלכות אלו: א. הדין שהזבחים שנתערבו בחטאות המתות ימותו – כיצד הוא מתבצע? ב. הזבחים הטעונים מכירה ופדיון – כיצד נעשה הדבר, ומדוע? ג. האם יש תקנה לקרבנות של שני אנשים שנתערבו?

א. מיתת הזבחים שנתערבו באיסורי הנאה

כאשר הזבחים נתערבו באיסורי הנאה, כגון החטאות המתות או שור הנסקל, המשנה אומרת כי "כולן ימותו" (מפני שאין פדיון לאיסורי הנאה. רש"י כת"י השלם). בדרך

13. עוד דיני תערובות שיש בהם ייחוד בקדשים: לענין תערובת שלאחר מכן נפל אחד ממנה, שנחלקו תנאים האם ניתן לתלות שהאיסור הוא שנפל, יש אומרים שהרמב"ם מחלק בין קדשים לחולין, ראה מערכה קפא. לענין תערובת חתיכות כתבו תוס' (עב,א ד"ה אלא), שבבשר קדשים הנאכל אין חומרא ב"חתיכה הראויה להתכבד", מפני שכל הכהנים שוים בזכותם בבשר, ואין כבוד מיוחד בהענקת חתיכה מזה לזה.

1. כן כתב הרמב"ם הל' פסולי המוקדשין ד,א, וכך משתמע בברייתא בניזיר כה,א ותמורה י,ב על ולד שלמים ועולה: "יכול... ימנע מהם מים ומזון בשביל שימותו" וכו', וכן בקידושין נה,ב, על בהמה שיש ספק האם היא חטאת, "כונסה לכיפה והיא מתה מאליה", ופירש רש"י שזה כדן חטאות המתות. בשטמ"ק בתמורה שם (אות כא) מביא גרסה אחרת בגמ': "מהו דתימא חמש חטאות מתות דמיתין להם בידיים, הני (ולד שלמים ועולה) גרמא אין בידיים לא".

2. על השיקול של צער בעלי חיים בהכנסה לכיפה ויחסו לחשש תקלה עיין תוס' כאן ד"ה אפילו (בתחילת עא,א): "אמאי כונסין לכיפה ועביד צער בעלי חיים"; נודע ביהודה יו"ד סי' פב-פג (שמצד אחד הסבל באופן זה גדול יותר, ומאידיך מצד האדם יש כאן צד קולא, כי בשעה שמכניס לכיפה עדיין אין צער, והצער בא מאליו לאחר מכן); ערוך השולחן יו"ד סי' שט"ג: "דכל שעושה מטעם איסור, או חשש איסור

– ליכא [איסור] צער בעלי חיים".

3. כמה תירוצים בתוס' לשאלה זו: א. רבנו יצחק: יש להגיה שם "בשור שלא נגמר דינו", ובשור הנסקל אכן כולם ימותו, כמו כאן. ב. רבנו תם: הפטור שם נובע מדין "כל דפריש מרובא פריש", ואמנם בגמ' כאן (עג,ב) נאמר שאי אפשר לבטל את קביעותם של הזבחים שנתערבו ("נכבשינהו דנינידן"), משום גזירה שמא יקח מן הקבוע, אבל גזירה זו נאמרה לענין איסור ההקרבה דווקא, ולא להדיוט (וראה בסוף המערכה הקודמת). ג. תירוצו נוסף של רבנו תם: הפטור שם פירושו שהשוורים מותרים בהנאה בעודם בחייהם, שכן לדעתו שור הנסקל לא נאסר בהנאה בחייו, אבל כשישחט – ייאסר.

באחרונים הרבו לדון בדברי תוס', ונציין לתירוץ אחר של בעל חידושי הר"ם: כשנתערב שור הנסקל בשוורים שהחל דינם ולא נגמר – אי אפשר להורגם אלא על פי סדרי הדין הקבועים בהלכה, כעין אדם החייב מיתה, ולכן הם פטורים (ולא כדברי המאירי להלן "מה איכפת לן בסקילתן" וכו'); אבל כששור הנסקל נתערב בשוורים שלא נגחו ובית הדין לא עסק בהם – מותר להורגם ככל שור.

4. אולם במקור הדברים (ספר הישר לר"ת חלק השו"ת סי' פג) הלשון: "קסבר ריש לקיש לרבנן דלא אטרחוהו לבי דינא להכניסם לכיפה ואחר כך לקוברן".

מהם, ויותרו [הוולדות בהנאה] מדין 'זה וזה גורם'. מדבריו מתברר ש"ימותו" פירושו רק שכולם אסורים בהנאה, אבל אין כל צורך לסקולם, או אף לזרו את מיתתם, כי עדיין יש בהם תועלת מסוימת. וכך נראה מדברי הר"ן בחידושו שם: "דלרבנן לא פטרי להו אלא ממיתה... אבל ודאי אסורים הם... ונוהגין בהם כשאר איסורי הנאה שאין אדם מצווה להמיתן שירעו עד שיסתאבו כראיתא התם בפרק התערובות". דבריו תמוהים, לכאורה, שהרי "ירעו עד שיסתאבו" נאמר במשנתנו על אלו שלא נאסרו בהנאה, אבל נראה שפירש ש"ימותו" פירושו שירעו כרצונם ואין מה לעשות בהם.

מאידך, נראה מדברי המאירי שאין איסור להמיתם בידיים ("מה איכפת לן בסקילתן?"), ועל פי זה נראה שלהלכה אף יש לסקול את אלו שנתערבו בשור הנסקל: הסתירה שעליה מדברים תוס' היא אליבא דריש לקיש, שסובר, כאמור, שהשוורים שנתערבו בשור שנגמר דינו פטורים. ברם, דעת רבא שם (פ,א): "שור שנגמר דינו שנתערב בשוורים אחרים מעליא – סוקלין אותן" (ידהא על כרחך כולהו אסירי בהנאה, ואין הפסד לבעלים בסקילה, הלכך סוקלין אותם כדי שתתקיים מצות סקילה במחויב בה". רש"י), וכן פסקו הרמב"ם (הל' נזקי ממון יא,י) והמאירי עצמו שם. לדעה זו, אם אין איסור להרוג קדשים – יש להורגם בידיים כשנתערבו בשור הנסקל. נראה שזו כוונת המאירי שם בסוף דבריו (בדיונו על חידושם של תוס' ששור הנסקל אינו נאסר בחייו בהנאה): "ולא עוד אלא שהדבר שעליו חדרו סברא זו אינה קושיא כלל לענין פסק, שהרי במה שפסקנו מסכים עם סוגיא של זבחים ואינך צריך לחידוש זה כלל". פירוש: מה שפסק המאירי לעיל כדעת רבא שיש לסקול את השוורים – אין בו שום סתירה לסוגיה בזבחים. נמצא, אפוא, שלדעתו ריש לקיש ורבא נחלקו בפירוש המשנה כאן: לדעת ריש לקיש "ימותו" ממילא, ולא משום שאסור להורגם אלא משום שאפשר עדיין תהיה בהם תועלת, ואילו לדעת רבא "ימותו" בידיים, על כל פנים כשנתערבו בשור הנסקל. וכך כתב מדעתו בפלתי (יו"ד סי' קי סקב"ב).

יש להביא ראיה לשיטה השניה מבין השלוש מהגמ' בסנהדרין (קיב,ב) על קדשי עיר הנדחת, שנאמר בהם "ימותו", על ידי כניסה לכיפה (רש"י ד"ה היו בה קדשי מזבח). למרות שיש בהריגתם בידיים קיום מצות "את כל שללה תשרוף"⁷. וקל וחומר לגדון דידן, שרק חלק מהתערובת חייב סקילה.

מחלוקת הפרשנים בביאור "ימותו" נוגעת גם לפירוש הסוגיה להלן (עד,א). הגמ' מביאה את דברי רב: "טבעת של

למנוע חשש תקלה, שמא בהמתנה עד שימותו מאליהם ימעלו בהם (צאן קדשים וברכת הזבח, וכדברי תוס': "במתניתין דהכא חיישינן לתקלה דאיכא כמה ספק איסורין"⁵). טעם אחר: הדבר נועד לקיים מצות "ובערת הרע מקרבך" (דברים יז,ז), המחייבת הריגת שור הנסקל (חידושי הרי"ם).

יש שסוברים שגם לדעת תוס' אין להורגם בידיים, וקושייתם כך: ר' יהודה בסנהדרין שם סובר שכונסים את התערובת לכיפה, וחכמים פוטרם אפילו מהכנסה לכיפה, ומכאן הסתירה (קדשי דוד; נימוקי חיים עד,א; ועיין נודע ביהודה מהדו"ק יו"ד סי' פד). כך כותבים תוס' ישנים ביומא (נו,א ד"ה ונברור), שיש "לכונסם לכיפה לסקול השור", כלומר, שבכך ימות השור ויתקיים "ובערת הרע", ולא בסקילה ממש. כדעה זו משתמע ברמב"ם בפירוש המשנה כאן: "יתבאר לך בפרק השני דתמורות שיש מיני חטאות מתות, כלומר שמניחין אותן עד שימותו... ולכן אם אירעה תערובת... מניחים את כולם עד שימותו כמו שיתבאר בתמורות", ומשמע שמיתת התערובת כמיתת החטאות המתות (זבחי אפרים דף קנב-ד). נראה שהטעם לשיטה זו, שאסור להרוג קדשים בידיים, משום "לא תעשון כן לה' אלהיכם" (דברים יב,ד; עיין עבודה זרה יג ע"ב), והריגתם מותרת רק בדרך גרמא, כדברי הגמ' בשבת (קכ ע"ב): "לא תעשון כן... – עשייה הוא דאסור, גרמא שרי".

הכנסה לכיפה. בחטאות המתות, כגון חטאת שמתו בעליה, קיימת הלכה למשה מסיני שימותו ולא יפדו, וזאת על ידי הכנסתן ל"כיפה" ומניעת מים ומזון עד שימותו. נחלקו ראשונים האם כך הדין גם בזבחים שנתערבו בחטאות המתות ושור הנסקל.

שיטה שלישית מצינו במאירי שם, המתיר את קושיית תוס': "ותירצו בה, דהתם [בזבחים] לא אמר 'כולם ימותו' אלא לענין איסור, כלומר שכולם נאסרים אף להדיוט, אבל לסקילה – לא. ואם תאמר: אחר שנאסרו בהנאה מה איכפת לן בסקילתן? אפשר כגון שיבואו שוורים מעלמא ויתערבו

5. בניגוד לחטאות המתות, שאין בהן מעילה (מעילה פ"ג מ"א). בכל הזבחים ש"ירעו עד שיסתאבו" איננו חוששים לתקלה, משום שיש להם תקנה בפדיון, אבל באלו שאין להם תקנה – חשש התקלה מצריך להמיתם.

6. אמנם שאלה זו מוסבת על דברי ריש לקיש שם, שמדבר על שוורים של חולין,

אבל ממהלך דבריו ברור שהוא הדין בקדשים.

7. בגמ' שם וברש"י (ד"ה ור"ש, וכן בחידושי הר"ן) מבואר, שלא מיבעיא לדעה שקדשים אלו אינם כממון בעלים, וימותו רק משום שאינם ראויים להקרבה, אלא אפילו לדעת ר' שמעון שם, שדינם כממון בעלים – לא יחרימום לפי חרב, משום כבוד שמים, וכן מפורש שם לגבי תרומה וכתבי הקודש.

את הבהמות המעורבות יש למכור כל אחת בנפרד¹¹, וכאשר הבעלים מקבל מן הלוקח את המעות בתמורה לבהמה – נפדה הזבח שהומם והפך לבהמת חולין, ותחתיו נתפסו המעות בקדושת הקרבן. במצב הראשון הנ"ל, זבח שנתערב בחולין האסורים להקרבה, יש כעת ביד המוכר כמה קבוצות של מעות, קבוצה אחת של מעות קודש והיתר חולין, אלא שבכך עדיין לא נפתרה בעיית התערובת, כי איננו יודעים איזו קבוצת מעות היא המקודשת. כעת עליו לקחת את קבוצת המעות הגדולה ביותר (שהיא שיווי הבהמה היקרה ביותר), ולומר: אם אין אלו מעות הזבח – מעות הזבח בכל מקום שהן מחוללות על מעות אלו. במצב השני, זבחים שנתערבו, יש ביד המוכר מעות שכולן קודש מסוגים שונים, וכדי להפריד ביניהן עליו לחללן על מעות נוספות, ובכל פעם יקח מעות כשווי הבהמה היקרה ביותר ויאמר: מעות העולה (ולאחר מכן: השלמים, וכדומה) בכל מקום שהן מחוללות על מעות אלו (המפרש ד"ה וימכרו; רש"י פסחים צח, א ד"ה הפסח שנתערב).

ממילא מתעוררת השאלה: מדוע המשנה מציעה להפקיע את הקדושה מן הקרבן בדרך מקח דווקא, ולאחר מכן על ידי חילול המעות, ולמה לא יביא הבעלים מלכתחילה מעות מביתו ויחלל עליהן את הזבחים שנתערבו?

פדיון בדרך מקח. פדיון קרבן שנפל בו מום יכול להתבצע על ידי מכירתו לאחר, ובאופן זה הקונה אינו צריך להוסיף חומש. הכסף שיתקבל תמורת הבהמה ישמש לקניית קרבן חדש ותמים. בציור נראית מכירת בהמה בשוק, והלוקח בודק את הבהמה כדי לוודא את מומה, המאפשר את הפדיון.

עבודה זרה שנתערבה במאה טבעות, ונפלה אחת מהן לים הגדול – הותרו כולן, שכן אנו תולים שזו שנפלה היא האסורה. על כך מקשה רבא ממשנתנו: "ימותו כולן", "אמאי? נימא דמית – איסורא מית!". תוס' שם (ד"ה ונפלה) מבארים שההיתר של רב אינו אלא כשהטבעת נפלה מאליה, אבל לא כשהפילה בעצמו. לפי דבריהם יש לשאול: מה מקשה הגמ' מ"ימותו כולן"? הרי זוהי המתה בידיים, כעין "הפילה בעצמו"! ומשמע שתוס' הבינו ש"ימותו כולן" באופן טבעי!⁸ יש שכתבו, שמאחר שמצוה להמיתן – הרי זה כנפלה מאליה, לעניין ההיתר לתלות שהאיסור הוא שמת תחילה (צאן קדשים וברכת הזבח וחמדת דניאל עד, א).⁹

ב. פדיון הזבחים שנתערבו באיסורי מזבח או בזבחים ממין אחר

על מנת להפקיע את הקדושה מהקרבן שאיננו ידוע, יש להמתין עד ש"יסתאב" ויפול בו מום, משום שאין פדיון לקרבן תמים (וגם אסור להטיל בו מום). לאחר שנוצר בו מום, ניתן לפדותו בשני אופנים: ב"דרך מקח", על ידי מכירתו לאחר, וב"דרך חילול", על מעות של הבעלים עצמו (סוכה מ, ב). הדבר נלמד מ"ופדה בערכך" ו"ונמכר בערכך" (ויקרא כז, כז).

ירעו עד שיסתאבו. אי אפשר לפדות קדשים תמימים, ומאידך אסור להטיל מום בקדשים. לכן יש להמתין עד שיפול בהם מום מאליה, ואז לפדותם.

במשנה נאמר שהפקעת הקדושה מן הזבחים שנתערבו תיעשה על ידי מכירה, וזאת בשני מצבים: זבח שנתערב באיסורי מזבח (כלאים, יוצא דופן, וכדומה), וזבח שנתערב בזבח מסוג אחר¹⁰.

10. מכירה הזכרה גם בזבח שנתערב בחולין תמימים, אלא ששם הזבח עצמו אינו נמכר כלל, וקדושתו עליו.

11. כן כתב הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין ו, ו), ופירש טעמו בפירושו לפסחים ט, ח, שהדבר נועד לדעת איזו בהמה היא היקרה ביותר. בתוס' יו"ט כאן כתב טעם אחר, שאם ימכרם ביחד עדיין דמיהם מעורבים ויתכן שיביא עולה בדמי שלמים או להיפך, ואין משנים מקדושה לקדושה. טעם זה אינו ברור, שהרי גם כשימכרם בנפרד אינו יודע איזה דמים של עולה ואיזה של שלמים, ועל כרחו יצטרך אחר כך לומר "דמי העולה בכל מקום שהם מחוללים על מעות אלו", כדלהלן, והעיר על כך בטהרת הקודש.

8. לכאורה נמצאת כאן סתירה בין דיבורי תוס', על פי ההבנה שתוס' בדף עב, הנ"ל סבורים ש"ימותו" בידיים. ויש ליישב, שלדעתם "ימותו" כדון האיסור המעורב בהם: בשור הנסקל – יסקלו כולם, ומכך הקשו בדף עב, ובחטאת המתה – ימותו כולן מאליהן, ומכך הקשתה הגמ' בדף עד, א.

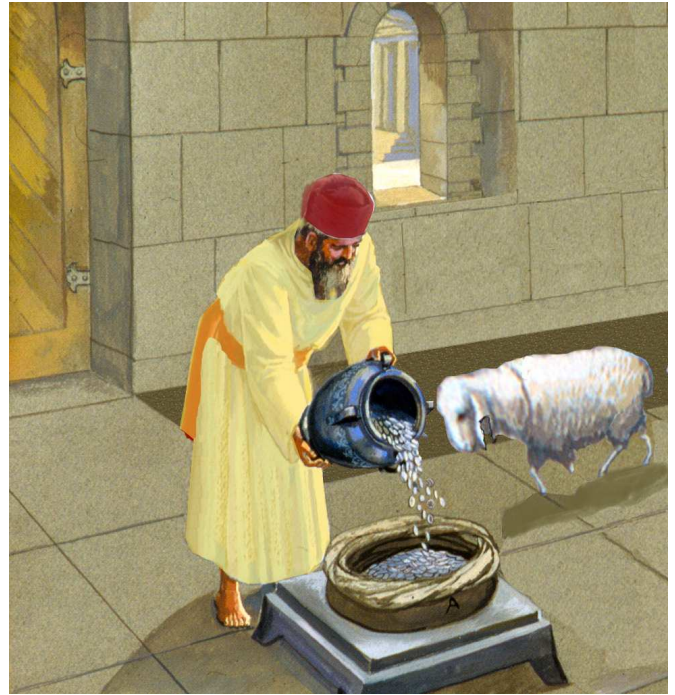
9. הר"י קורקוס (הל' תרומות טו, א), מובא גם בכסף משנה שם) כתב בדעת הרמב"ם ש"ימותו כולם הוו דומיא דהפילה" (ראה להלן מערכה קפא), ויש שהבינו שלדעתו יורגו בידיים (ברכת הזבח עד, א; שו"ת פנים מאירות ח"א ס' קה), ויש אומרים שכוונתו לכניסה לכיפה, ואף זה שקול כהפלה בידיים (שפת אמת עד, א).

הרמב"ם: עדיף למכור

הרמב"ם, לעומת זאת, גורס "וימכרו" בכל הבהות הללו (הל' פסולי המוקדשין ו,ב,ו). מדוע לדעתו חשוב למכור את הבהמות, ולא יחללם בעצמו? יתכן להסביר, שאמנם מותר לעשות כן, אבל הלכה זו נועדה להקל על הבעלים, שרשאים הם לעכב את החילול עד שימצאו קונה (למרות חשש התקלה בשהייה זו), ואינם צריכים להשיג מיד מעות כנגד הזבחים. ועוד: אם יחלל את הבהמות בעצמו – יצטרך להוסיף חומש, כדין הפודה את הקדשו; ואם ימכרם לאחר – הלה פטור מלהוסיף חומש. וכשהבעלים יחלל שוב את מעות ההקדש המעורבות על מעות חולין – אינו צריך להוסיף חומש, שכן הלכה היא שרק הקדש ראשון טעון חומש, ולא הקדש שני (הל' ערכין וחרמין ז,ד).

חילול בהמה על בהמה

בגמ' בפסחים (צח,ב) נאמר: "היכי עבדינן [בתערובת פסח ובכור]? אמר רבא: נמתין לו עד שיוממו ויביא בהמה שמנה ולימא: כל היכא דאיתיה לפסח – תחול עליה דהאי". פשוט הלשון שיחלל את הבהמה שנפל בה מום ישירות על בהמה, וכך פסק הרמב"ם (הל' קרבן פסח ד,ח): "ויביא בהמה שהיא יפה כיפה שבתערובת ויאמר: כל מקום שהוא הפסח תחול קדושתו על זו". נראה שלדעת הרמב"ם נקטה הגמ' בפסחים את עיקר הדין, שמותר לחלל בהמה אפילו על בהמה אחרת בשוויה, ואין בזה איסור תמורה, אלא רק כשאומר בלשון "זו תמורת זו", ולא ב"זו מחוללת על זו" (משנה תמורה כו,ב). לעומת זאת המשנה נקטה את האפשרות הנוחה יותר מבחינת הבעלים, כאמור.

פדין בדרך חילול. יכול אדם לפדות את קדשיו שנפל בהם מום בעצמו על מעותיו, ובלבד שיוסיף חומש.

המפרש¹²: אין צורך למכור

אכן, המפרש (ד"ה וימכרו) מפרש בתחילה את הפיסקה "קדשים בקדשים מין במינו" באופן האמור, אבל המשיך וכתב שנראה לו להגיה את המילה "וימכרו", ולפרש אחרת: אין צורך במכירה כלל, אלא יקח מעות מביתו בכל פעם כשווי הבהמה היקרה ביותר ויעשה כנ"ל. נראה שאין כוונתו לומר שיש מניעה כלשהי מלעשות באופן שהוצע לעיל, אלא שיש בכך סרבול מיותר¹³.

בפירושו למצב הראשון, תערובת זבחים באיסורי הנאה, המפרש (ד"ה ירעו עד שישתאבו) אינו מגיה, ומאידך גם אינו מזכיר כלל את המכירה, וכתב: "יביא מעות כנגד דמי היפה... ויאמר: כל מקום שהוא הזבח [ולא: שהן מעות הזבח] יהא מחולל על מעות הללו". נראה שבגרסה שלפניו לא נאמר כלל "וימכרו" בבבא ז'¹⁴. אך יש שהבינו מדבריו על המשפט הבא במשנה, שהוא מקיים את הגירסה "וימכרו" במשפט שקדם לו, ותמדהו על כך (נימוקי חיים). אכן, יש מקום לחלק בין המקרים: אמנם אין חובה למכור, אבל במקרה הראשון המכירה תועיל לו שלא יצטרך להביא מעות נוספות מביתו (אם ימכור את הבהמות בנפרד זו מזו, ויוכל להתנות על קבוצת המעות היקרה ביותר כנ"ל), ואילו במקרה השני, כשכל המעות קודש, בלאו הכי יצטרך להביא מעות אחרות, ולא הרוויח כלום במכירה.

חילול בהמות זו על זו. בהמה שנפל בה מום, אסור להמירה בבהמה אחרת בלשון "זו תמורת זו". לעומת זאת, המחלל על בהמה אחרת בלשון: "זו מחוללת על זו" לא עבר על איסור תמורה. לדעת הרמב"ם הדבר מותר לכתחילה, ומדברי רש"י משתמע שהדבר אסור.

14. וכך הנוסח בכמה כת"י, עיין 'שינויי נוסחאות' במשניות עם ע"א פירושים. גם בתוס' יו"ט ובחסידי דוד זבחים ת,א הבינו שלדעתו אין לגרוס "וימכרו" ברישא.

12. הנדפס על הדף כ'רש"י, ראה מערכה קסז הערה 6.

13. וראה עה,ב ד"ה לבית הפסול: "אלא ירעו וימכרו כדלעיל".

בדמי היפה ובדמי זה שפחות ממנו, כדי שסך דמי כל העולות יהיה כשווי הגבוה ביותר האפשרי של כל העולות שהיו (פירוש המשנה לרמב"ם פסחים ט,ח, עיין בנוסח המדויק במהדו' הרב קאפח).

ב'חידושים וביאורים' הן בשאלה זו, למה התחייב הבעלים להפסיד מביתו, וכתב שאין על הבעלים חובה להסיר את הספק מן התערובת, ורשאי הוא להביא קרבנות אחרים תחתיהם (כגון כשאינו רוצה להמתין עד שיסתאבו) ולהשאיר את הזבחים המעורבים או את המעות המעורבות כפי שהם. כמו כן, יכול הוא להביא את כל הקרבנות במחיר הבהמה הזולה ביותר שבתערובת, ולחלל עליהן רק חלק מן המעות. לדוגמא: אם נתערבו עולה ושלמים, ויש כאן שתי בהמות שמחירן דינר ושני דינרים, ומכר אותן בשלושה דינרים – רשאי הוא לקחת שתי בהמות אחרות ששווי כל אחת מהן דינר אחד, וליטול דינר מן המעות ולומר: אם אלו דמי עולה – יהו מחוללים על בהמה זו, ואם שלמים – על זו, וכן בדינר נוסף, והדינר השלישי יישאר מסופק. דין המשנה להביא מהיפה שבהן אינו חיוב, אלא שאם ברצונו להשתמש בכל הדמים – עליו להביא קרבן יקר יותר.

אפשרות נוספת כתב (לאור פשט המשנה שיש כאן חיוב), שאכן חלה חובה על המפריש להביא קרבן במחיר של קרבנו הראשון. טעמו של דבר, שכאשר נדר או נדב קרבן – כלולה בנדרו גם החובה להשתדל להביאו כפי השווי שהפריש תחילה. לכאורה סברתו שנויה במחלוקת תנאים, ואינה להלכה¹⁶. וראיה שלא כדבריו מהרישא של המשנה, בזבח שנתערב בחטאות המתות ושור הנסקל, שלא נאמר שיביא קרבן חדש מן היפה שבהן (כלומר, שלפני שימותו ישומו אותם ויראו מי היפה). מכאן שדין זה נאמר רק בקרבנות שנפדים, וכדי שהפדיון יתקיים כהלכתו. ועוד: מכיוון שהבהמות נפדות רק לאחר שנפל בהן מום, הרי אפשר בהחלט שיפול בהן מום שמוזיל את מחירן. יתירה מזו: בהמת קדשים שנפדתה – אסור לעבוד בה או לגזוז את צמרה, ורק אכילתה מותרת (חולין קל,א). ממילא, ערכה בשעת הפדיון לא יתאים בדרך כלל לערכה המקורי בשעה שהוקדשה, וגם כשיביא "בדמי היפה" – לא ישלים בכך את ערך קרבנו כפי שהופרש תחילה.

לפיכך מסתבר, כאמור, שהחובה להביא בדמי היפה נובעת אך ורק מן הצורך לחלל את הקרבן או את מעותיו על פי ערכן. ופשט המשנה, המורה שיש חיוב בדבר, מלמד שחובה על הבעלים להסיר את הספק מן הדמים המעורבים, כדי למנוע חשש תקלה ומעילה בהשאת מעות קדשים בלתי ידועות לאורך זמן, ולכן יעשה דווקא באופן המתואר

רש"י בפסחים שם (ד"ה ונימא) פירש אחרת: "כל היכא דאיתיה לפסח תיחול קדושתיה אהנך מעות" (ועמד בזה הרש"ש). אפשר שלדעתו לכתחילה אסור לחלל בלשון "זו מחוללת על זו", מפני שהדבר דומה כתמורה (או מטעם אחר, שמא יחלל על בהמה שאינה שווה בערכה, וכשמביא מעות דרכו לאמוד את שווי הבהמה), ולכן הוציא את הגמ' מפשוטה. ב'משמרות כהונה' (פסחים שם) סובר, שבחילול בהמה על בהמה יש בעיה נוספת, שאם יחלל בערב פסח אחר חצות היום – הבהמה החדשה אינה ראויה להקרבה, מאחר שהיא באה מכח קדושה דחוויה (עיין פסחים צו,ב לעניין תמורה).

"יביא בדמי היפה" – מדוע?

המשנה אומרת שהקרבנות החדשים, שבאים כתחליף לזבחים שנתערבו, יבואו "בדמי היפה שבהן", כדי לוודא שהקרבן החדש אינו נופל בערכו מהקרבן הקודם. במקרה הצורך, הבעלים אף צריכים להוסיף כסף לשם כך, "ויפסיד המותר מביתו". מה טעמו של דין זה, ומה הבסיס לחייב בקרבן חדש במחירו של הקודם?

בקרבנות חובה לא קבעה התורה סכום קצוב, פרט לאשם, שמחירו שני סלעים (חוץ מאשם נזיר ומצורע, משנה להלן צ,ב). בקרבנות נדבה אין שיעור מוגדר למחירם, ומי שנודר להביא בהמה כלשהי (בלשון "הרי עלי") – רשאי להביא כל בהמה שירצה, וגם אם מלכתחילה התכוון לקיים את נדרו בקרבן יקר יותר, ומסיבה כלשהי נמנע הדבר ממנו – אינו חייב להביא קרבן באותו מחיר (אלא אם כן אמר מראש שיביא קרבן שערכו כך וכך, ואם בזה מדובר – הרי ניתן היה לאתר את הזבח מן התערובת על פי מחירו). וכשנדב בהמה מסוימת לקרבן (בלשון "הרי זו") – הרי כשמתה או אבדה אין עליו כל אחריות להביא בהמה אחרת תחתיה (מגילה ח,א), וממילא אינו חייב להביא קרבן בשווי מוגדר¹⁵.

על פי זה מסתבר, שהדין להביא "בדמי היפה" נועד רק לאפשר את החילול: לכתחילה חובה לחלל הקדש בשווי דווקא (ערכין כט,א, ורק בדיעבד "הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה – מחולל"), ולכן יש לחלל את הזבח שנתערב על דמים כפי ערכו, ואת הדמים יש לחלל על בהמה כערכם. ומכיוון שכלל הוא ש"אין משנין מקדושה לקדושה" (תמורה לב,א), ואסור להפוך עולה לשלמים וכדומה – הכרח לחלל כל סוג קרבן על בהמה או מעות בשווי של סוג זה. ממילא, אם נתערבה, למשל, בהמת שלמים בשתי בהמות של עולה – אין צורך לחלל את שתי העולות בדמי הקרבן היפה ביותר שבכל התערובת, אלא

15. בעניין זה מצינו מחלוקת תנאים במנחות (קח,א): "שור זה עולה ונסתאב – אם רצה יביא בדמיו שניים... ורבי אוסר", ומפרשת הגמ' שרבי אוסר כי "הוה ליה גדול והביא קטן". ומבואר בגמ' שרבי אוסר לכתחילה בלבד, ובדיעבד מודה שיצא, שכן כשאמר 'זה' אינו חייב באחריותו כלל (רש"י ד"ה ורבי אוסר). הלכה כחכמים, שרשאי להביא איזה קרבן שירצה (הל' מעשה הקרבנות טז,ו), וגם לדעת רבי, לא

16. ראה בהערה הקודמת, וראה גם מערכה קסו הערה 5.

“המוכר עולתו ושלמיו – לא עשה ולא כלום”¹⁸, והקרבת נקבע לכפרת זה שלשמו הופרש!¹⁹

במרכבת המשנה תירץ, שאמנם מכירה לא מועילה, אבל מתנה כן. וברש"ש (על הרמב"ם ובפסחים ז,א) ובזבחי אפרים דחו תירוץ זה, שכן במעשר שני מצינו שמכיוון שהוא ממון גבוה – אינו ניתן במתנה (קידושין נד,ב והל' מעשר שני ג,ז).

במקדש דוד (סי' יח,א) תירץ אחרת, שמכיוון שאי אפשר להקריבו, מחמת הספק – בטלה קביעותו לשם המתכפר המסוים, ולכן מותר למוכרו לאחר (כעין דין מותר עולה, שמותר להקריבו לשם אחר, עיין שם באריכות). בתפארת ירושלים (על המשניות) כתב כעין זה מטעם אחר, שעל מנת כן הקדישו מתחילה, שאם תארע תערובת ואי אפשר יהיה להקריב – הרי זה כמקדיש מתחילה עבור חברו (ראה שם באריכות, בהשוואה לגמ' בפסחים שם: “שעל מנת כן הקדישו ישראל את פסחיהן”).

סיכום

במשנה נאמר שזבחים שנתערבו באיסורי הנאה “ימותו”. יש מפרשים שצריך להמיתם בידיים (צאן קדשים בדעת תוס'), כדי למנוע חשש תקלה ומעילה בהמתנה עד שימותו. ויש מפרשים שאין להמיתם בידיים, אלא שיש לזרוז את מותם על ידי הכנסה לכיפה (קדשי דוד בדעת תוס'). במאירי מבואר שמצד דיני קדשים אין צורך לזרוז את מיתתם כלל, ומאידך גם אין איסור להורגם בידיים, וכשנתערבו בשור הנסקל נחלקו אמוראים בסנהדרין אם יסקלו כדי שהשור המיועד לסקילה יסקל כדינו, והלכה שיסקלו. מדין קדשי עיר הנדחת נראה כדעה שמשום כבוד הקדשים אסור להורגם בידיים.

זבחים שנתערבו באיסורי מזבח, או בזבחים ממין אחר – ירעו עד שיסתאבו, ויפדו. במשנה לפנינו נאמר שהדבר מתבצע בדרך של מכירה: הבעלים מוכר את הבהמות אחת אחת, ואחר כך מחלל את המעות על פי תנאי, שמעות זבח פלוני בכל מקום שהן יהו מחוללות על מעות אחרות, שערך כערך הבהמה היקרה ביותר שבתערובת. כך דעת הרמב"ם, ונראה שביצוע הפדיון בדרך זו נועד להקל על הבעלים ולחסוך את הצורך בתוספת חומש. לדעת המפרש אין צורך למכור לאחר, אלא יחלל את הבהמות כשיפול בהן מום על מעותיו בשווי הבהמה היקרה ביותר. דרך שלישית מוזכרת בגמ' בפסחים, והיא לחלל את הבהמה שהוממה ישירות על הבהמה המיועדת להקרבה תחתיה, אך מרש"י שם משתמע שאין לעשות כן לכתחילה.

במשנה, ולא יביא את קרבנותיו בדרך אחרת המשאירה את המעות או את הבהמות ללא פדיון.

מכירת קרבן לחברו, בפסח ובכלל. בדרך כלל, קרבן מכפר על הבעלים שהקדישו אותו, ולאחר מכן אין כל אפשרות למכור את הקרבן לאחר, או אף לשתף אותו בבעלות על הקרבן, אם לא קבעו זאת מתחילה. יתירה מזו: המוכר את חלקו בקרבן, לא זו בלבד ש"לא עשה כלום" ולא הועילה מכירתו, אלא אף קנסוהו חכמים, שהמעות שקיבל יפלו לנדבה (פסחים פט,ב). בקרבן פסח, שנאכל רק "למנוייו", מצאנו היתר מיוחד לבעל הקרבן למכור חלק ממנו לחברו, כגון שמשפחה שכבר קנתה לעצמה קרבן פסח מכספה תשתף משפחה אחרת מעולי הרגל באותו קרבן תמורת תשלום, והכסף שיתקבל מהמשפחה האחרת יחשב כחולין, כאילו מראש שתי המשפחות השתתפו בקנייה. טעמו של דבר, ש"על מנת כן הקדישו ישראל את פסחיהן", כאילו היתנו מראש שיוכלו לשתף בקרבן אנשים נוספים שיגיעו לאחר מכן (עד השחיטה), כי כך דרכם של ישראל להסב לליל הסדר עם משפחות אחרות. לדעת הרמב"ם, הלכה מעין זו קיימת גם בזבחים של שני אנשים שנתערבו, ורשאי כל אחד מהם למכור את חלקו לחברו.

ג. זבחים של אנשים שונים – האם יש תקנה להקרבתם?

במשנה נאמר: “קדשים בקדשים מין במינו – זה יקרב לשם מי שהוא, וזה יקרב לשם מי שהוא”. בגמ' (עד,ב-ע,א) הועמדה משנה זו בקרבן של נשים דווקא, מפני שקרבן של אנשים טעון סמיכה, ואי אפשר לאדם לסמוך על קרבן שאינו שלו, מפני שיש בכך איסור עבודה בקדשים. באותו אופן צריך להעמיד גם את הבבא הקודמת במשנה: “נתערבו בחולין תמימים ימכרו החולין לצורכי אותו המין”.

הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין ו,ד) כותב על כך: “קרבנות אנשים, הואיל וכל אחד צריך לסמוך על ראש קרבנו הרי אלו לא יקרבו עד שיתן האחד חלקו לחברו, או עד שיפול מום בכל וימכרו”. הרמב"ם מציע, אפוא, פתרון לתערובת: אחד מהבעלים יקנה את קרבנו לחברו, והלה יסמוך על שניהם¹⁷. על פתרון זה הקשה ר' עקיבא איגר ועוד רבים מדברי הגמ' (פסחים פט,ב) והרמב"ם (הל' מעילה ד,ח):

19. ב'מקורות וציונים' שם ציינו כמקור אפשרי לרמב"ם את התוספתא בנגעים ט,ט: “שני מצורעים שנתערבו עולותיהן – זה נותן שלו לזה, וזה נותן שלו לזה”. אולם בכת"י אחרים: “כדאותיהן” או “פיאלותיהן”, ופירושו הר"ש (נגעים יד,ג) והחסדי דוד שהכוונה לפיילי של חרס שלהם, ופירושם משתמע מהמשך התוספתא, עיין שם.

17. מלשון הרמב"ם משתמע שאחד יתן את קרבנו במלואו לחברו, ולא שיהיו שותפים (אך עיין בשפת אמת).

18. לגבי שלמים יש קושי בפסקו, כי בגמ' בפסחים צ,א מבואר שלדעת ר' יוסי הגלילי שקדשים קלים הם ממון בעלים – ניתן למוכרם, ובכמה מקומות ברמב"ם משמע שפסק כר' יוסי הגלילי, וזו בזה במשנה למלך בהל' מעילה שם.

כשנתערבו זבחים של אנשים שונים, ואי אפשר להקריב כל אחד לשם בעליו בגלל הבעיה בסמיכה, דעת הרמב"ם שיכול האחד לתת את קרבנו לחברו להתכפר בו. בדרך כלל מכירת קרבן איננה מועילה כלל, ונאמרו טעמים שונים למה כאן לדעתו הדבר אפשרי.

הדין לחלל על מעות בשווי הבהמה היקרה ביותר בתערובת נועד לאפשר את החילול, שכן לכתחילה יש לחלל הקדש על דבר שאינו זול ממנו. ומשתמע במשנה שחובה על הבעלים לחלל את כל התערובת ולא להשאיר חלק ממנה מסופק, למרות שלשם כך יצטרך להוסיף מעות מביתו. יש מי שאומר שאינה חובה; או שזוהי חובה מטעם אחר, שהתחייבות האדם להביא קרבן יוצרת חובה עצמית להביא קרבן חדש בשווי קרבנו הקודם במקרה שהלה אבד ('חידושים וביאורים').

איסורי מזבח (עא, א-ב)

המונח "איסורי מזבח" נקבע ברמב"ם כשם לקבוצת הבהמות הפסולות להקרבה. בתורה הוזכרו במפורש כפסולים לקרבן רק בעלי מומים (שלא הוזכרו במשנה, כי ניתן לזהות אותם בתערובת) ואתנן ומחיר. יתר הפסולים נלמדו מדרשות שונות, כמפורט ברש"י למשנתנו.

סיבות הפסול מתחלקות לשני סוגים עיקריים: אלו שיש בהם פגם גופני מסוים, כגון בעלי מומים; ואלו שנקשר בהם פגם מוסרי, בתחום של עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. הפסולים שהוזכרו במשנתנו הם:

א. נוגח – בהמה שהרגה אדם. אם הדבר היה בפני עדים – הבהמה נהרגת על ידי בית הדין, ככתוב: "וכי יגח שור את איש או את אשה ומת סקול יסקל השור" (שמות כא, כח). כאשר לא היו שני עדים בשעת המעשה, אלא עד אחד, או הבעלים של הבהמה (עיין רש"י ותוס' ד"ה על), השור אינו נהרג. מכל מקום, לעניין הלכות אחרות הנובעות מן המעשה, הרי גם עדותו של עד אחד מתקבלת, וכלל הוא: "עד אחד נאמן באיסורין", ולפיכך הבהמה נפסלת.

ב. רובע ונרבע – הרובע הוא בעל חיים זכר שרבע איש או אשה (סנהדרין נד ע"ב), והנרבע הוא בעל חיים, זכר או נקבה, שנרבע לאיש (עבודה זרה כב ע"ב). דין בהמות אלו, שכאשר האדם ששכב עמם נהרג על כך, כלומר, שהיו עדים והתראה בשעת המעשה, הרי גם הבהמה נהרגת, ככתוב (ויקרא כ, טו-טז): "ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה מות יומת, ואת הבהמה תהרגו. ואשה אשר תקרב אל כל בהמה לרבעה אותה, והרגת את האשה ואת הבהמה". המשנה מדברת במקרה שאין עדות כנדרש, כאמור לעיל לגבי נוגח.

ג. מוקצה ונעבד – "נעבד" הוא בהמה שעשאוה עבודה זרה, כגון שהשתחוה לה או הקריבו לה קרבנות, בניגוד ל"מוקצה", שאינו עבודה זרה בעצמו, אלא מיועד להקרבה לפני עבודה זרה.

ד. אתנן ומחיר – אתנן זונה הוא דבר הניתן לזונה כשכר על ביאתה. מחיר כלב הוא דבר שניתן בתמורה לקניית כלב. על שניהם נאמר בתורה (דברים כג, ט): "לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלהיך לכל נדר, כי תועבת ה' אלהיך גם שניהם" (להבהרת ה"תועבה" במחיר כלב עיין ברמב"ן ובמשך חכמה שם).

ה. כלאים – בהמה שנוולדה מזיווג שני סוגי בהמות, כדוגמת כבש עם עז.

ו. טריפה – בהמה שאירע לה פצע שעשוי להמית אותה, מ"ח הטריפות שמנו חכמים (חולין פ"ג מ"א), והיא אסורה באכילה.

ז. יוצא דופן – בהמה שלא נולדה בלידה טבעית, אלא הוצאה דרך דפנות הרחם ("ניתוח קיסרי").

מערכה קעב. החלת דין 'דיחוי' מחמת תערובת ופסול מדרבנן (עג,ב)

להקריב את התערובת: האם יש בכוחו של איסור דרבנן ליצור 'דיחוי' עד כדי קביעה שאפילו בדיעבד הקרבן לא עלה לבעלים!?

דעת רבא: קרבן כשר שהתערב בפסול, ונאסר בהקרבה – נפסל לגמרי

נאמר במשנה, שזבחים שהתערבו בהם בהמות האסורות בהקרבה – לא יקרבו. מן הסוגיה (עבא-עג,ב) מתברר, שהבהמה הפסולה להקרבה אינה בטלה ברוב, משום שבעלי חיים חשובים הם, ואינם בטלים. אף על פי כן, היה מקום להתיר לקחת בהמה ולהפרידה מן התערובת, ולדון אותה כבהמה כשרה על פי הכלל: "כל דפריש – מרובא פריש", ובתנאי שיניעם ממקום למקום, כך שהבהמה האסורה לא תהיה קבועה במקום מסוים. מכל מקום אין לעשות כן, גזרה

דין 'דיחוי' פירושו, שקרבן שהיה פסול בשלב מסוים – אינו חוזר להכשרו, אפילו לאחר שיתוקן הפסול (פרט לקרבן בעל מום עובר, עליו יש לימוד מיוחד שכשיתרפא יחזור לכשרותו. יומא סד, א). הסוגיה עוסקת בשאלה: מה דינו של קרבן שלא חל פסול בו עצמו, אלא שנאסר להקרבה מחמת שהתערב בקרבן פסול? האם נדחה בכך מלהקריבו?

שאלה זו מתעוררת בשני מצבים: האחד, כאשר התערובת התבררה בדרך כלשהי, וכעת אנו יודעים שלפנינו קרבן כשר – האם בזמן שהיה מעורב כבר נדחה ואין לו תקנה? השני, כאשר התערובת לא התבררה ובכל זאת היא הוקרבה שלא כדין, וכעת אנו יודעים שהקרבן הכשר הוקרב בכלל התערובת – האם בדיעבד הקרבן כשר ועלה לבעליו? במקרה זה, השאלה מתעוררת ביתר תוקף כאשר הפסול שנתערב בטל ברוב מדאורייתא, ורק מגזירת חכמים נאסר